

POLUT ULKOILUN KANAVOINNISSA

SEPPO KELLOMÄKI

SUMMARY:

POTENTIAL OF TRAILS IN GUIDING RECREATIONAL ACTIVITY

Saapunut toimitukselle 1977-09-28

Tutkimuksessa on selvitetty ulkoilijoiden haastattelun pohjalta polkuverkoston merkitystä ulkoilun kanavoinnissa. Havaittiin, että ulkoilijat käyttävät polutonta maastoa lähes jokaisella ulkoilukerralla. Tärkeimpänä syynä tähän mainittiin vaihtelun saaminen ulkoilutapahtumaan. Ulkoilijat ilmoittivat kuitenkin käyttävänsä lähes jokaisella ulkoilukerralla samaa ulkoilureittiä. Polkuverkoston merkitys korostui erityisesti liikunnallisten ulkoilumuotojen suhteen. Myös ulkoilijoiden sosio-ekonomisen taustan suhdetta saatuihin tuloksiin on pohdittu.

JOHDANTO

On katsottu, että ulkoilun kanavointi polkureiteille tai erityisille ulkoilualueille ratkaisee useimmat ulkoilun ja muiden maankäyttömuotojen väliset ristiriitatilanteet (vrt. esim. Statens ... 1971). Ulkoilun kanavointi saattaa tulla kysymykseen myös ulkoilualueiden sisäisessä suunnittelussa jo luonnon kulumisen estämiseksi. Myös eri ulkoilumuotojen keskinäiset vaikutukset saattavat edellyttää tätä. Esimerkiksi maastoajoneuvojen eristäminen luonnonharrastuksen kannalta merkittäviltä alueilta on usein tarkoituksenmukaista.

Niin ulkoilualueiden sisäisessä suunnittelussa kuin eri maankäyttömuotojen sijoittelussakin on kiinnitetty huomiota polkuverkoston kanavointikykyyn. Sen tehon on arvioitu olevan moninkertainen esimerkiksi ulkoilijoihin kohdistuvaan suoraan valis-

tukseen verrattuna (vrt. Statens ... 1971). Tähän viittaavat myös ulkoilualueiden hoidossa saadut myönteiset kokemukset polkuverkoston kyvystä ohjata ulkoilijoiden käyttäytymistä (vrt. PITKÄNIEMI 1972).

Polkuverkoston kanavoinnin teho riippuu mm. siitä, kuinka merkittävä polusto on eri ulkoilumuotojen kannalta, miten polusto on sijoitettu suhteessa ulkoilijoita kiinnostaviin kohteisiin ja mikä on ulkoilijoiden yleinen halukkuus käyttää polustoa. Näin ollen poluston kanavoinnin tehoa on tarkasteltava ulkoilijoiden kokonaiskäyttäytymiseen verrattuna. Tällöin saatetaan esimerkiksi sosio-ekonomisin perustein erotella ryhmiä, joiden poluston käyttöaktiivisuus saattaa olla huomattavastikin toisista ryhmistä poikkeavaa. Tällaisten ongelmaryhmien tunnistaminen puolestaan antaa ulkoilualan

suunnittelijalle ja hoitajalle mahdollisuuden kohdistaa aikomansa toimenpiteet tehokkaalla tavalla.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ulkoilijoiden aktiivisuutta käyttäen polkuverkostoa, tietyn ulkoilureitin käytön

AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimusaineisto kerättiin vuosina 1971–1972 kahdelta Helsingin kaupungin omistamalta ulkoilualueelta, Keskuspuistosta ja Luukkaan ulkoilualueelta. Keskuspuistoon kohdistuu ennen muuta päivittäiseen ja viikonloppuvapaaseen liittyvää toimintaa. Luukkaan alueen käyttö sen sijaan ajoittuu pääasiassa viikonloppuvapaisiin.

Tutkimusaineiston keräykseen käytettiin sekä henkilökohtaista haastattelua että samoilta henkilöille osoitettua postikyselyä. Haastattelussa tehtiin seuraavat kysymykset.

1. Monet ulkoilijat kulkevat pelkästään poluilla, jotkut taas poikkeavat myös maastoon. Voitteko muistaa, milloin viimeksi kuljitte poluttomassa maastossa (vastaus pyydettiin antamaan vuorokausina ilmaistuna)?
2. Voitteko vielä muistaa syytä, joka sai teidät siirtymään polulta maastoon (vastaukset luokiteltiin seuraaviin syylokkiiin: oikaisu, marjojen tai sienien keruu, kukkien tms. poiminta, kohdetta tarkastamaan, vaihtelu, fyysinen liikunta, muu syy)?
3. Käydessänne tällä alueella ulkoilemassa käyttekö pääasiassa samaa reittiä (yleensä aina,

toistuvuutta sekä mielipiteitä polkuverkoston tarpeellisuudesta erilaisten ulkoilumuotojen kannalta. Lisäksi tutkitaan sosiaalisten ja ekonomisten taustatekijöiden suhdetta em. tekijöihin.

reitti vaihtelee jonkin verran, reitti vaihtelee paljon, reitti vaihtelee hyvin paljon)?

Postikyselyssä esitettiin vastaajalle puolestaan seuraava kysymys.

4. Metsissä kulkiessaan ihmiset käyttävät joko polkuja tai kulkevat poluttomassa maastossa. Miten tarpeellisenä pidätte polkua (tai valmistettua latua) seuraaville ulkoilutoiminnoille: hiihtäminen, suunnistaminen, luonnonharrastus (ts. kasvien keruu, lintujen tarkkailu jne.), marjastaminen, lenkkeily, vaeltelu ja retkeily, (vaihtoehtoina olivat vastausvaihtoehdot: täysin tarpeeton, melko tarpeeton, erittäin tarpeellinen).

Haastatteluja tehtiin kaikkiaan 1582 ja niitä täydentäviä kyselyvastauksia saatiin 1321. Yksityiskohtaisesti on tutkimusalueet, aineiston keruumenetelmät sekä käyttäjien sosiaalisen taustan ja alueiden käyttömäärät selostettu JAATISEN (1973) ja KELLOMÄEN (1975) tutkimuksissa. Tässä yhteydessä tyydytään viittaamaan näiden antamiin tuloksiin ko. kysymyksistä ja aineiston tarkemmasta laadusta ja otannan edustavuudesta.

POLUTTOMAN MAASTON KÄYTÖN TIHEYS

Polunkäyttöaktiivisuuden mittalukuna käytettiin haastatellun ilmoittamaa aikaa siitä, milloin hän oli viimeksi kulkenut poluttomassa maastossa. Vastausjakautuma on esitetty taulukossa 1. Havaitaan, että lähes puolet vastaajista on liikkunut haastattelupäivänä poluttomassa maastossa. Samaten todetaan, että 6–7 päivää ennen haastattelua on varsin moni liikkunut poluttomassa maastossa. Koska haastattelut tehtiin viikonloppuisin, ilmentää vastausjakautuma voimakkaasti yleistä ulkoiluaktiivisuutta, ts.

alueella käynnin useutta kuten taulukosta 1 havaitaan. Tulokset viittaavat siihen, että lähes jokainen haastatelluista oli liikkunut haastattelupäivänä tai sitä edeltäneenä viikkona poluttomassa maastossa. Yli kaksi viikkoa sitten maastossa liikkuneiden osuus kuitenkin osoittaa, etteivät ulkoilijat välttämättä kulje jokaisena ulkoilukertana polkujen ulkopuolella.

Polunkäyttöaktiivisuuden ja ulkoilijoiden sosio-ekonomisen taustan suhdetta tarkasteltaessa laskettiin polulta poikkeamisen

Taulukko 1. Poluttoman maaston käytön useus, vuorokausia edellisestä käynnistä poluttomassa maastossa
Table 1. Frequency of the use of terrain without trail, days from the last visit.

Käynnin useus, % Frequency of visits to: %	Vuorokausia viimeisestä käynnistä — Days from the last visit										Yhteensä Total
	Samana päivänä Same day	1	2	3	4	5	6	7	14	yli 14 over 14	
Poluttomassa maastossa Terrain without trails	33.5	9.5	2.0	2.1	1.4	1.3	8.6	9.0	7.0	22.2	100 (1029)
Ulkoilualueella ¹⁾ Recreation area	21.8	19.0	9.1	4.1	3.5	1.6	4.5	18.2	10.5	7.3	100 (1245)

¹⁾ JAATISEN (1973) esittämiä tuloksia. — Results by JAATINEN (1973).

ajankohdan ja viimeisen käyntiajankohdan suhde. Näin voitiin eliminoida käyntitiheyden vaikutus tuloksiin. Tämän suhteessa ulkoilijan sukupuoleen, ikään, ammatilliseen asemaan, lapsuuden asuin ympäristöön, tulotasoon ja koulutustasoon tutkittiin korrelaatioanalyysillä. Selittävien muuttujien luokittelut on lähemmin esitetty JAATISEN (1973) ja KELLOMÄEN (1975) julkaisuissa.

Tehty analyysi¹⁾ osoitti, ettei polunkäyttöaktiivisuuden ja ulkoilijan sosiaalisen taustan välillä esiintynyt tilastollisesti merkittävää riippuvuutta ($P > 0.10$). Näin ollen yksinomaan ulkoilualueella käynnin useus näyttää ratkaisevan, kuinka usein ulkoilija käyttää polutonta maastoa.

POLUTTOMAN MAASTON KÄYTÖN SYYT

Poluttomaan maastoon poikkeamisen syyt on esitetty sekä absoluuttisina että suhteellisina arvoina taulukossa 2. Havaitaan, että vaihtelun saaminen on yleisin ulkoilijoiden ilmoittama syy polulta poikkeamiseen. Myös keräily, joko marjojen ja sienien tai kukkien poiminta saa ulkoilijan poikkeamaan suhteellisen usein polulta maastoon. Sen sijaan suhteellisen harvoin ulkoilija poikkeaa maastoon vain oikaistakseen ja lyhentääkseen siten kulkemaansa matkaa. Päinvastoin on havaittavissa, ettei polusto tutkituissa tapauksissa anna kaikille ulkoilijoille heidän haluamaansa mahdollisuutta harrastaa fyysisistä liikuntaa. Myös polkujen välittömän

vaikutuspiirin ulkopuolella havaitut kohdet saattavat vetää ulkoilijoita puoleensa. Poluttoman maaston käytön syiden suhdetta ulkoilijoiden sosio-ekonomiseen taustaan tutkittiin χ^2 -testillä. Analyysissä ¹⁾ löydettiin seuraavat tilastollisesti merkitsevät ($P < 0.10$) riippuvuudet.

— Naiset poikkisivat keräilyn vuoksi maastoon miehiä useammin. Fyysinen liikunta ja vaihtelun etsintä puolestaan näyttää olevan ominaista miehille.

— Alhaisen ammatillisen statuksen omaavat ulkoilijat oikaisivat poluttoman maaston kautta muita useammin. Keräilyn vuoksi poikkisivat polulta ulkoilijat, joiden ammatillinen status on muita korkeampi. Myös polun ulkopuolisiin kohteisiin suuntautuva kiinnostus ja fyysisen

¹⁾ Analyysiin liittyvä taulukkoaineisto on -reä vittaassa saatavissa kirjoittajalta.

Taulukko 2. Poluttoman maaston käytön syyt.
Table 2. Reasons for the use of terrain without trails.

Syy Reason	Osuus vastauksista, % Percentage from total amount of replies
Oikaisu <i>Taking a short cut</i>	8.1
Marjojen ja sienien keräily <i>Picking berries or mushrooms</i>	17.4
Kukkien poimiminen <i>Picking flowers</i>	4.2
Kohteen tarkistus <i>Examination of unidentified object</i>	16.0
Vaihtelu <i>Seeking a change to normal recreational activity</i>	24.1
Liikunta <i>Exercise</i>	14.4
Muu syy <i>Other reason</i>	15.2
Yhteensä <i>Total</i>	100.0 (1029)

ULKOILUREITIN VALINTA

Ulkoilureitin valintaa tutkittiin selvittämällä, kuinka uskollisesti ulkoilijat käyttävät tiettyä reittiä. Tulokset on esitetty taulukossa 3. Havaitaan, että pääosa haastelluista ilmoitti käyttävänsä yleensä aina samaa reittiä tai vaihtelevansa sitä vain jonkin verran. Ainoastaan neljännes ulkoilijoista näyttäisi valitsevan jokaisena ulkoilukertana eri reitin.

Ulkoilureitin valinnan suhdetta ulkoilijoiden sosio-ekonomiseen taustaan tutkittiin χ^2 -testillä. Analyysissä havaittiin seuraavat tilastollisesti merkitsevät ($P < 0.10$) riippuvuudet¹⁾.

- Nuoret ulkoilijat vaihtelevat ulkoilureittiä muita ryhmiä useammin.
- Myös kaupunkiympäristössä vietetty lapsuus näytti ennakoivan tavallista suurempaa vaihtelualltiutta ulkoilureitin valinnassa.
- Koulutustason kasvaessa valitun ulkoilureitin vaihtelevuus väheni.

Havaitaan, ettei ole mitään kovin selväpiirteistä eriytymistä sosio-ekonomisen taustan mukaan ulkoilureitin valinnassa.

liikunnan haku näyttäisivät noudattavan tätä mallia.

- Ulkoilijan iän karttuessa hän mielellään oikaisee poluttoman maaston kautta. Saman suuntainen muutos havaitaan myös keräilyaktiivisuudessa ja kiinnostuksessa polun ulkopuolisiin kohteisiin. Vaihtelun halu on puolestaan ominaista nuorille ulkoilijoille.
- Maaseudulla ja niiden taajamissa lapsuutensa viettäneet ulkoilijat poikkesivat keräilyn vuoksi muita useammin poluttomaan maastoon.
- Alhaisen tulotason omaavat ulkoilijat poikkeavat oikaistakseen muita ulkoilijoita useammin poluttomaan maastoon.

Poluttoman maaston käytön syyt näyttävät kytkeytyvän varsin löyhästi ulkoilijoiden sosio-ekonomiseen taustaan. Varsinkin yleisimmän syyn — vaihtelun saamisen — suhde ulkoilijan taustaan näyttää indifferenltä. Kuitenkin keräilyaktiivisuuden liittyminen alhaiseen sosiaaliseen statukseen ja maaseudulla vietettyyn lapsuuteen näyttää ilmeiseltä. Kaiken kaikkiaan poluttoman maaston käyttö lieneekin yleisintä niiden ulkoilijoiden keskuudessa, joiden juuret luonnonympäristöön ovat säilyneet.

Taulukko 3. Ulkoilureitin vaihtuvuus.
Table 3. Frequency of the use of the same route.

Saman reitin käyttöuseus Frequency of use	Osuus vastauksista, % Percentage from total number of replies
Yleensä aina sama reitti <i>Route will be the same every visit</i>	36.0
Reitti vaihtelee jonkin verran <i>Route will be different only seldom</i>	41.7
Reitti vaihtelee paljon <i>Route will be different rather often</i>	15.7
Reitti vaihtelee hyvin paljon <i>Route will be different almost every visit</i>	6.3
Yhteensä <i>Total</i>	100 (1272)

POLKUVERKOSTO JA ULKOILUMUODOT

Polkujen tarpeellisuus eri ulkoilumuotojen suhteen on esitetty taulukossa 4. Havaitaan, että polku tai ladut katsotaan tarpeellisiksi niiden ulkoilumuotojen kannalta, joita motivoi fyysinen suoritus. Keräily tai luontoon tutustuminen ei näytä edellyttävän polkuverkostoa niin kiinteästi kuin em. ulkoilumuodot. Suunnistus näyttää olevan poluston suhteen viimeksi mainittuun ryhmään rinnastettavissa, vaikka suunnistustakin motivoivaksi tekijäksi voidaan katsoa tietty fyysinen suoritus. Retkeilyä puolestaan voidaan pitää välittävänä ulkoilumuotona siirryttäessä liikunnallisesta ulkoilusta luonnonharrastustyyppiseen ulkoiluun.

Myös polkujen tarpeellisuutta eri ulkoilumuotojen suhteen tutkittiin suhteessa vastaajien sosio-ekonomiseen taustaan.¹⁾ χ^2 -testillä suoritettu tarkastelu osoitti seuraavat tilastollisesti merkitsevät ($P < 0.10$) riippuvuudet.

- Alhaisen ammatillisen statuksen omaavat ulkoilijat pitivät polkuverkostoa tärkeänä suunnistuksessa, luonnonharrastuksessa ja marjastuksessa. Ammatillisen statuksen kohotessa lisääntyi polkuverkoston arvostus myös hiihdossa sekä vaeltelussa ja retkeilyssä.
- Maaseudulla vietetty lapsuus ennakoiki polkuverkoston arvostamista suunnistuksessa.
- Koulutustason kasvaessa lisääntyi polkuverkoston arvostus suunnistuksessa ja lenkkeilyssä.

Analyysin perusteella näyttää perustellulta olettaa polkuverkoston arvostamisen kytkeytyvän kiinteästi ulkoilijan sosiaaliseen tasoon. Tässä suhteessa muita ulkoilijoita korkeammassa asemassa olevat ulkoilijat näyttivät arvostavan polkuverkostoa nyt tutkittujen ulkoilumuotojen suhteen. Poikkeuksen muodostivat kuitenkin marjastus ja luonnonharrastus, joiden suhteen tulos oli päinvastainen. Verrattaessa eri ulkoilumuotoja niiden sisältämän liikunnan määrän suhteen on tulos kuitenkin tässäkin suhteessa johdonmukainen ja korostaa korkeassa sosiaalisessa asemassa olevien arvostavan polkuverkostoa liikuntaa edistävänä.

Taulukko 4. Mielipiteet polkujen tarpeellisuudesta eri ulkoilutoiminnoissa.
Table 4. Opinion of need of trails in different recreation activities.

Harraste Activity	Täysin tarpeeton Completely unnecessary	Melko tarpeeton Rather unnecessary	Melko tarpeellinen Rather necessary	Erittäin tarpeellinen Very necessary	Yhteensä Total
Hiihto <i>Skiing</i>	2.8	6.5	42.9	47.6	100 (1313)
Suunnistus <i>Orientation</i>	45.5	36.9	14.4	2.9	100 (1279)
Luonnonharrastus <i>Nature hobbies</i>	47.2	30.1	18.1	4.4	100 (1282)
Marjastus <i>Berry picking</i>	48.2	31.6	15.9	4.2	100 (1302)
Lenkkeily <i>Exercise</i>	2.4	5.7	46.9	44.8	100 (1307)
Vaeltelu ja retkeily <i>Rambling</i>	16.2	24.8	42.5	42.5	100 (1311)

TULOSTEN TARKASTELU

Tehty selvitys osoittaa ulkoilijoiden käyttävän polutonta maastoa lähes jokaisena ulkoilukertana. Aineisto ei kuitenkaan anna mahdollisuutta selvittää, kuinka suuren osan kokonaisajastaan he käyttävät poluttomassa maastossa kulkemiseen. Ulkoilureitin säännöllisyyteen viitaten voidaan kuitenkin olettaa, että poluttoman maaston käyttö on mieluummin poikkeus kuin sääntö. Tätä olettamusta tukee myös ulkoilijoiden ilmoittamat syyt, joiden vuoksi he olivat poikenneet poluttomaan maastoon.

Tässä yhteydessä on myös syytä korostaa mahdollisia menetelmällisiä virheitä, sillä haastattelupisteet sijaitsivat molemmilla ulkoilualueilla rakennetun polun varrella. Näin ollen säännöllisesti polutonta maastoa käyttävät ulkoilijat vain harvoin sattuiivat mukaan otantaan. Missä määrin tämä seikka on vaikuttanut tuloksiin ei ole kuitenkaan arvioitavissa tämän aineiston perusteella. Koska molemmilla alueilla kuitenkin harrastetaan pääasiassa erilaisia liikunnallisia ulkoilumuotoja (JAATINEN 1973), saattaa otannasta aiheutuva virhe kuitenkin olla mitätön, sillä tulokset osoittavat tällaisten ulkoilumuotojen kytkeytyvän kiinteästi polkuverkostoon. Mikäli tämä oletamus voidaan

hyväksyä, antavat polut varsin tehokkaan keinon ohjata ulkoilua halutuille alueille.

Poluttoman maaston käyttö jakautui varsin tasaisesti kaikkien ulkoilijaryhmien osalle. Aineisto kuitenkin antaa viitteitä siitä, että ulkoilutapahtuman elämyssisältö voi keskeisesti kytkeytyä poluttoman maaston käyttöön. Sen sijaan fyysisen suorituskyvyn koetteluun motivoitessa ulkoilua näyttävät polut saavan keskeistä painoa. Koska liikuntatyypinen ulkoilu näyttää olevan keskeisimmällä sijalla taajamien läheisten ulkoilualueiden käytössä, saa polkuverkosto varsin suuren painon ulkoilualueiden rakenteessa (vrt. myös Helsingin . . . 1976). Vaikka sosiaalisen taustan ja polkujen käytön aktiivisuuden välinen riippuvuus tässä aineistossa oli löyhä, ei vielä tämän aineiston perusteella voida pitää osoitettuna, että näiden tekijöiden merkitys on vähäinen. Aiemmin onkin osoitettu ulkoilijan iän ja polkujen käytön kytkeytyvän kiinteästi toisiinsa (Helsingin . . . 1976). Myös nyt esitetty aineisto viittaa siihen. Myös urbaanissa ympäristössä vietetty lapsuus ja korkea sosiaalinen asema ennakoivat suhteellisen suurta polkujen arvostusta. Tuloksia on kuitenkin pidettävä vielä suuntaa antavina.

LÄHDEVIITTEET

- Helsingin ulkoilualueiden virkistyskäyttäjien aluekohtaiset mielipiteet. 1976. Helsinki. Kaupunkisuunnitteluvirasto. Yleiskaavaosasto. Julkaisuja. YB:7/76. Toiminnallisia selityksiä 31.
- JAATINEN, E. 1973. Recreational utilization of Helsinki's forests. *Folia For.* 186.

- KELOMÄKI, S. 1975. Forest stand preferences of recreationists. *Acta For. Fenn.* Vol. 146.
- PITKÄNIEMI, M. 1972. Helsingin kaupungin ulkoilualueiden metsäluonnon hoito. Moniste. Helsinki.
- Statens naturvårdsverk. 1971. Planering för friluftsliv. *Publ.* 1971:7.

SUMMARY:

POTENTIAL OF TRAILS IN GUIDING RECREATIONAL ACTIVITY

The aim of the present study is to investigate the potential offered by trails in guiding recreational activities. The study is based on interviews and questionnaires concerning recreationists using two recreation areas owned by the city of Helsinki. According to the results, the recreationists visit terrain without trails nearly every time they visit a recreation area. The main reason for this was the obtaining of varying recreational experiences.

The recreationists used, however, the same route nearly every visit, which suggests that trails have a large potential in guiding recreational activities. Special attention was paid to the role of trails in activities involving physical exercise. The correlation between the socio-economic background of recreationists and their preferences for trails was relatively low.